

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYAT O'ZGARISHLARI MONITORINGI

Tursunova Munisxon Rahimjanovna,
Toshkent kimyo-texnologiya instituti,
Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti
kafedrası, v.b. dotsenti

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a17

Annotatsiya. Mamlakatimizning chet davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarini yanada mustahkamlash va xorijda respublikamizning iqtisodiy imkoniyatlarini keng targ'ib qilish orqali uning xalqaro nufuzini yanada oshirish, investitsiyalarni jalb qilishni jadallashtirish, turizm sohasini yanada rivojlantirish iqtisodiy sohadagi ustuvor vazifalarimizdan biri hisoblanadi. O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirish strategiyasi diversifikatsiyalangan va raqobatbardosh iqtisodiyotni yaratishga, innovatsion texnologiyalar va bozorni boshqarishning yangi usullaridan foydalangan holda milliy resurslardan maksimal darajada foydalanishga yo'naltirilgan. Mamlakatning tashqi iqtisodiy faoliyati, xususan, tashqi savdo sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning pirovard natijasi aholining turmush darajasiga bevosita o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar iqtisodiyotning barcha tarmoqlari va sohalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan. Respublikamizda investitsiya siyosatini takomillashtirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qator ijobiy ishlar amalga oshirildi. Jalb etilgan xorijiy investitsiyalarning asosiy qismi real sektor korxonalarini rivojlantirish va ularni texnik-texnologik yangilashga yo'naltirilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot, rivojlantirish, iqtisodiy soha, tashqi iqtisodiy faoliyat, tashqi savdo, investitsiya, raqobat, eksport, import, xorijiy davlatlar, ekspert, kredit, tashqi savdo aylanmasi, xalqaro bozor, yuridik yoki jismoniy shaxs, faol tashqi savdo balansi, eksportyor, importyor.

МОНИТОРИНГ ИЗМЕНЕНИЙ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Турсунова Мунисхон Рахимджановна,
и.о. доцента кафедры «Экономика и менеджмент
промышленности» Ташкентского химико-
технологического института,

Аннотация. Одним из наших приоритетов в экономической сфере является дальнейшее укрепление экономических связей нашей страны с зарубежными странами и повышение ее международного престижа, ускорение привлечения инвестиций, дальнейшее развитие туристической отрасли за счет продвижения экономического потенциала нашей страны за рубежом. Стратегия экономического развития Узбекистана направлена на создание диверсифицированной и конкурентоспособной экономики, максимальное использование национальных ресурсов с использованием инновационных технологий и новых методов управления рынком. Внешнеэкономическая деятельность страны, особенно в сфере внешней торговли, оказывает прямое влияние на уровень жизни населения в результате реформ.

Проводимые в нашей стране социально-экономические реформы направлены на обеспечение долгосрочного устойчивого экономического роста за счет повышения эффективности производства во всех секторах и отраслях экономики. В стране был предпринят ряд позитивных шагов по совершенствованию инвестиционной политики и привлечению иностранных инвестиций. Основная часть иностранных инвестиций направляется на развитие предприятий реального сектора и их техническую и технологическую модернизацию.

Ключевые слова: экономика, развитие, сфера экономики, внешнеэкономическая деятельность, внешняя торговля, инвестиции, конкуренция, экспорт, импорт, зарубежные страны, эксперт, кредит, внешнеторговый оборот, международный рынок, юридическое или физическое лицо, активный внешнеторговый баланс, экспортёр, импортёр.

MONITORING OF CHANGES IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Tursunova Munisxon Rakhimjanovna,
Acting Associate Professor of the Department
"Economics and Management of Industry"
Tashkent Institute of Chemical Technology

Abstract. One of our priorities in the economic sphere is to further strengthen the economic ties of our country with foreign countries and increase its international prestige, accelerate the attraction of investments, and further develop the tourism industry by promoting the economic potential of our country abroad. The economic development strategy of Uzbekistan is aimed at creating a diversified and competitive economy, the maximum use of national resources using innovative technologies and new methods of market management. The country's foreign economic activity, especially in the field of foreign trade, has a direct impact on the standard of living of the population as a result of reforms.

The socio-economic reforms carried out in our country are aimed at ensuring long-term sustainable economic growth by increasing production efficiency in all sectors and sectors of the economy. The country has taken a number of positive steps to improve investment policy and attract foreign investment. The bulk of foreign investment is directed to the development of enterprises in the real sector and their technical and technological modernization.

Key words: *economy, development, economic sphere, foreign economic activity, foreign trade, investment, competition, export, import, foreign countries, expert, credit, foreign trade turnover, international market, legal entity or individual, active foreign trade balance, exporter, importer.*

"Iqtisodiyotimizning barqaror sur'atlar bilan o'sishini ta'minlashdek muhim tamoyil va ustuvor vazifani amalga oshirish, davlat rahbari sifatida men uchun strategik vazifa bo'lib qoladi. Biz, avvalo, iqtisodiyotni isloh qilish va erkinlashtirish borasidagi ishlarimizni yanada chuqurlashtirish, uning soha va tarmoqlarini tarkibiy jihatdan o'zgartirish bo'yicha boshlangan ishlarni jadallashtirishimiz kerak"[9].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizdagi islohotlar, eng avvalo, dunyoda, shu jumladan, jahon iqtisodiyoti konyunkturasida yuz berayotgan turli o'zgarishlarga mos holda amalga oshirilmoqda. Tanlab olgan yo'limiz global inqirozdan keyin jahon iqtisodiyoti rivojlanish sur'atlari pasaygan bir sharoitda o'zining barqarorligi va hayotiyligini ko'rsatayotir. Mamlakatimizda keyingi yillarda tashqi siyosat sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar mintaqamizda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash, mamlakatimizning xalqaro maydondagi salohiyatini kengaytirish va xorijiy davlatlar bilan keng qamrovli hamda o'zaro manfaatli aloqalarini rivojlantirishga xizmat qilib kelmoqda.

So'nggi yillarda Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tashabbusi bilan O'zbekiston hayotining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy va boshqa sohalarida muhim va dolzarb ulkan islohot hamda o'zgarishlar izchil amalga oshirilmoqda. 2020-yilda pandemiya oqibatida yuzaga kelgan xalqaro miqyosdagi iqtisodiy va ijtimoiy qiyinchiliklar, ayrim mintaqalardagi umumiy ahvol va davlatlararo munosabatlarning keskinlashishi tashqi siyosatimizdan yangi maqsad va yondashuvlarni talab etmoqda[7].

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 30 yilligini izchil ichki islohotlar va yangilangan tashqi siyosat bilan kutib olmoqda. Mamlakat ichki hayotida kuzatilayotgan ochiqlik, innovatsiya va yangilanishlar, shuningdek, iqtisodiy liberallashtirish, bozorni rivojlantirish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash, raqamlashtirish, yangi texnologiyalarni joriy qilish, ta'lim va ma'rifat, fuqarolar faolligi va inson huquqlari himoyasiga e'tibor – bularning barchasi, shubhasiz, mamlakatimizning tashqi siyosatiga ta'sir o'tkazmoqda.

Aksariyat xalqaro ekspertlar va xorijiy siyosatchilar fikricha, bugun O'zbekiston o'zining misli ko'rilmagan ochiqligi va jadalligi bilan ajralib turgan izchil, aniq va konstruktiv siyosat yuritmoqda. Mamlakatimizning iqtisodiy ochiqligi hamda investitsiyalar va biznes uchun jozibadorligi, barcha muammoli masalalarni yakdillik, o'zaro hurmat va hamjihatlik asosida hal etishga intilish, dunyoning yetakchi davlatlari va boshqa mamlakatlari bilan

muvozanatli va o'zaro manfaatli aloqalar yuritish, siyosiy ishonch va xalqaro huquqqa rioya etilishi asosidagi o'zaro hamkorlikka intilish – bizning xorijiy sheriklarimiz O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev olib borayotgan tashqi siyosiy kursni aynan ana shunday tavsiflamoqda [11].

Bugungi kunda tashqi savdo respublikamiz iqtisodiy faoliyatining asosiy qismi bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu sohada davom ettirilayotgan islohotlar mahalliy va xalqaro bozorlarni mahsulot va xizmatlar bilan ta'minlash imkonini bermoqda. Yurtimizda tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar va dunyo mamlakatlari bilan olib borilayotgan mustahkam aloqalar natijasida mamlakatimizning eksport salohiyati oshib bormoqda.

Shuningdek, hukumatimiz tomonidan bir qator soliq, bojxona imtiyozlarining yaratilishi, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlarning ishlab chiqarilishi milliy mahsulotlarimizning tashqi bozorlarda mustahkam o'rin egallashlari uchun zamin yaratmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Jahon iqtisodiyotidagi inqiroz hodisalari bilan tavsiflangan globallashuvning zamonaviy bosqichi davlatlar o'rtasidagi tashqi iqtisodiy aloqalarning tabiati va shakllariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Rivojlangan va ayrim rivojlanayotgan davlatlarning jadal rivojlaniishi bilan bir qatorda, mamlakatlar o'rtasida nisbatan kichik davlatlar guruhi doirasida xizmatlar, kapital, mehnat va axborot mahsulotlarining xalqaro oqimlari o'rtasida farqlanish kuchaymoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlar so'nggi o'n yil ichida xalqaro tizimda o'z pozitsiyalarini kuchaytirgan bo'lsa-da, shu bilan birga, rivojlangan davlatlar o'zlarining ilmiy va texnologik afzalliklariga tayanib, ishlab chiqarishda innovatsiyalarni rag'batlantirib, jahon iqtisodiyotida yetakchilar bo'lib, ular xalqaro tovar va xizmatlar savdosida bir tomonlama afzalliklarga ega bo'lishga imkon beradi [1].

Xeksher-Olinning savdo nazariyasi sifatida mashhur bo'lgan nazariya birinchi o'ringa ishlab chiqarish chiqimlarini emas, balki qanday resurslar ana shu chiqimlarga kirishini qo'yadi, chunki mamlakatlar chiqimlarida ularda ortiqcha mavjud bo'l-

gan resurslardan foydalanilgan tovarlarni eksport qilishga intiladi.

Boshqa nazariy qarashlar ham mavjud. Lekin ular orasidan, birinchidan, olimlar va amaliyotchilar o'rtasida keng tarqalganini, ikkinchidan, makroiqtisodiy tusdaligi ifodalangan va uchinchidan, eng umumlashgani bilan ajralib turadiganlarini olamiz.

Xalqaro savdo mazmuniga doir biz bayon etgan barcha yondashuvlarni ancha osonlik bilan dastlabki ikki qarashga kiritsa bo'ladi. Zero, ravshanki, mamlakatda ortiqcha bo'lgan resurslar sarflanadigan mahsulot ham, tovarning hayot davri ham, miqyos samaralari ham – ularning barchasi ishlab chiqarish chiqimlariga bevosita aloqadordir. Shuning uchun dastlabki ikki qarash eng universal doktrinalar bo'lib, qolganlari esa ularni aniqlashtirish hisoblanadi.

Shuni ta'kidlash joizki, xalqaro savdo tashqi iqtisodiy faoliyat barcha qolgan shakllari va turlarining boshlang'ich, muvofiqlashtiruvchi va ko'paytiruvchi negizi hisoblanadi. Tashqi iqtisodiy faoliyatning xorijiy sarmoyani jalb etishdek shaklining samaradorligi ham uning darajasiga bog'liq. Savdodagi qonun hujjatlari tomonidan belgilangan va boshqa cheklashlar investitsiya jarayonlarida aks etadi [2].

Tashqi iqtisodiy faoliyat turli mamlakatlardan kelgan korxonalarining savdo bitimlari bilan bog'liq. Tashqi iqtisodiy faoliyatga xalqaro ko'rgazmalar, investitsiyalar va qo'shma ishlab chiqarish kiradi. Lekin tashqi savdo asosiy qismi – xalqaro savdo. Savdo qilish uchun kompaniyalar tovarlarni davlatlarning bojxona chegaralari orqali ko'chirishlari kerak. Tashqi iqtisodiy faoliyat mutaxassislari bunday bitimlar uchun javobgardir [19].

Tashqi iqtisodiy faoliyat tovarlar va xizmatlarni eksport qilish yoki import qilish bilan bog'liq iqtisodiy faoliyatdir. Boshqacha aytganda, bu chet el bilan milliy vakilning savdosi. Bu holatda savdo-sotiq nafaqat tovarlarni sotib olish va sotish, balki xalqaro loyihalarni amalga oshirish, shuningdek, investitsiyalar va kreditlar bilan bog'liq faoliyatni ham tushunish mumkin. Tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari davlat hokimiyati organlari, tijorat va davlat korxonalari hamda jismoniy shaxslar bo'lishi mumkin.

А.Ю.Кнобель, А.Н.Спартак, М.А.Баева, Ю.К.Зайцев, А.Д.Левашенко, А.Н.Лощенкова, О.В.Пономарева, К.А.Прока o'z ilmiy ma'ruzalarida: "... tashqi iqtisodiy faoliyat va eksportni rivojlantirish, xususan, o'z-o'zidan yetarli emas, asosiy maqsad uzoq muddatli, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdir", – deb ta'kidlab o'tishgan [12].

Xuddi shunday pozitsiyani E.F.Prokushev egallaydi, bu esa quyidagilarni ko'rsatadi: "tashqi iqtisodiy faoliyat – amalga oshirish jarayoni, tashqi iqtisodiy aloqa" va "tashqi iqtisodiy aloqa xalqaro iqtisodiy, savdo, siyosiy aloqalar, tovar almashinuvi,

iqtisodiy yordamning turli shakllarini o'z ichiga oladi, ilmiy-texnik hamkorlik, mutaxassislik, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va qo'shma tadbirkorlikdir [3].

Yu.M.Rostovskiy ta'kidlashicha, barcha tashqi savdo aylanmasi asoslari hali ham davom etmoqda, turli xil tovarlarni moddiy shaklda eksport qilish va import qilish, tovar ayirboshlash operatsiyalari, turli xizmatlarni ko'rsatish, xorijiy pudratchilar bilan hamkorlik qilishda muayyan ishlarni bajarish kabi tashqi savdo hisoblanadi [4].

Tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish bojxona qonunchiligiga muvofiq amalga oshiriladi. Iqtisodiyotning o'sishi sharoitida katta va kichik biznesning ko'plab rus korxonalari jahon bozoriga kirishmoqda. Har yili ko'plab xalqaro shartnomalar tuziladi, nafaqat tovarlar, balki uskunalari ham sotib olinadi va eksport mavzusi nafaqat xomashyo, balki o'z mahsulotlarini ham o'z ichiga oladi. Bunday faoliyatni amalga oshirish orqali Rossiya kompaniyalari tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari bo'ladi [20].

Tadqiqot metodologiyasi. Tashqi iqtisodiy aloqalar haqida ilmiy maqola yozish uchun tashqi iqtisodiy faoliyat bo'yicha barcha adabiyotlar o'rganib chiqildi. Tashqi iqtisodiy faoliyat bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar o'rganildi. O'rganilgan adabiyotlar natijasida mavzu to'liq yoritib berildi. Mavzuni yoritish jarayonida guruhlash, sintez qilish, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, analiz qilish metodlaridan foydalanildi. Xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlikda olib borilayotgan islohotlar ko'rib chiqildi. Jadvallarda tegishli shakllantirildi va solishtirildi. Mavzuni yoritishda "O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari", O'zbekiston Respublikasi "Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida"gi qonuni asos qilib olindi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasi "Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida"gi qonunining 3-moddasiga binoan Tashqi iqtisodiy faoliyat deganda, O'zbekiston Respublikasi yuridik va jismoniy shaxslarining xorijiy davlatlarning yuridik va jismoniy shaxslari, shuningdek, xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro foydali iqtisodiy aloqalarni o'rnatish va rivojlantirishga qaratilgan faoliyati tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasida ro'yxatga olingan yuridik shaxslar, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining hududida doimiy yashash joyiga ega bo'lgan va yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatga olingan jismoniy shaxslar tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishga haqlidir. O'zbekiston Respublikasining davlat organlari, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida belgilanmagan bo'lsa, tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishlari mumkin [16].

Tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlarining erkinligi va iqtisodiy mustaqilligi;

- tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlarining tengligi;

- savdo-iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirishda kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi;

- tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishdan o'zaro manfaatdorlik;

- tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlari davlat tomonidan himoya qilinishi.

Oldi-sotdi yoki ayirboshlash obyekti bo'lgan tovarlar, ishlar (xizmatlar), har qanday mol-mulkka, shu jumladan, qimmatli qog'ozlar, valyuta qimmatliklariga, elektr, issiqlik energiyasi va boshqa turdagi energiyaga, transport vositalariga, intellektual mulk obyektlariga nisbatan tashqi iqtisodiy faoliyatda foydalanilishi qonun hujjatlari bilan ta'qiqlanganlarini istisno etganda, tashqi iqtisodiy faoliyat amalga oshirilishi mumkin [9].

Tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy yo'nalishlari quyidagilardir:

1. Xalqaro iqtisodiy va moliyaviy hamkorlik.
2. Tashqi savdo faoliyati.
3. Chet el investitsiyalarini jalb qilish.
4. O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi investitsiya faoliyati.

Tashqi savdo faoliyati xalqaro tovarlar, ishlar (xizmatlar) savdosi sohasidagi tadbirkorlik faoliyatidir. Tashqi savdo faoliyati tovarlar, ishlarini (xizmatlarni) eksport va import qilish yo'li bilan amalga oshiriladi [10].

Tovarlarning O'zbekiston Respublikasi bo'xona hududidan ularni qayta olib kirish to'g'risidagi majburiyatni olmasdan olib chiqib ketilishi, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida belgilanmagan bo'lsa, tovarlar eksportidir.

O'zbekiston Respublikasining yuridik yoki jismoniy shaxsi tomonidan xorijiy davlatning yuridik yoki jismoniy shaxsi uchun ishlar bajarish (xizmatlar ko'rsatish), ularning bajarilish (ko'rsatish) joyidan qat'i nazar, ishlar (xizmatlar) eksportidir.

Tovarlarning O'zbekiston Respublikasi bo'xona hududiga ularni qayta olib chiqib ketish to'g'risidagi majburiyatni olmasdan olib kirilishi tovarlar importidir. Xorijiy davlatning yuridik yoki jismoniy shaxsi tomonidan O'zbekiston Respublikasining yuridik yoki jismoniy shaxsi uchun ishlar bajarish (xizmatlar ko'rsatish), ularning bajarilish (ko'rsatish) joyidan qat'i nazar, ishlar (xizmatlar) importidir.

Chet ellik investorlar tomonidan tadbirkorlik faoliyati obyektlariga hamda qonun hujjatlarida ta'qiqlanmagan faoliyatning boshqa turlariga kiritilayotgan moddiy va nomoddiy ne'matlarning barcha turlari hamda ularga bo'lgan huquqlar, shu jumladan, intellektual mulkka bo'lgan huquqlar, shuningdek, chet el investitsiyalaridan olinadigan har qanday daromad O'zbekiston Respublikasi hududidagi chet el investitsiyalari deb e'tirof etiladi [14].

O'zbekiston Respublikasi hududida chet el investitsiyalarini amalga oshirish shakllari va tartibi qonun hujjatlari bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi investitsiya faoliyati O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi tadbirkorlik va boshqa faoliyat obyektlariga moddiy va nomoddiy ne'matlarni hamda ularga bo'lgan huquqlarni qo'yish bilan bog'liq tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlari harakatlarining yig'indisi O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi investitsiya faoliyati deb e'tirof etiladi [8].

O'zbekiston Respublikasida tovarlar tashqi savdosi statistik ko'rsatkichlarini shakllantirishda, Tashqi iqtisodiy faoliyat tovar nomenklaturasi (keyingi o'rinlarda TIF TN) bilan birgalikda, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro standartlashgan savdo tasniflagichi (keyingi o'rinlarda XSST) qo'llaniladi. Bu, o'z navbatida, tahliliy maqsadlarda eksport va import qilinadigan tovarlarni 10 ta katta qismga guruhlash uchun imkon beradi. Tovarlarni XSST bo'yicha kodlashtirish TIF TN va XSST o'rtasida o'tish kalitlari yordamida amalga oshiriladi [18].

O'zbekiston jahonning 174 ta mamlakati bilan savdo aloqalarini amalga oshirib kelmoqda. 2021-yilning yanvar-avgust oylari yakuni bilan respublikaning tashqi savdo aylanmasi (matnda TSA) 24 963,7 mln. AQSh dollarini tashkil etib, 2020-yilga nisbatan 383,1 mln. AQSh dollariga yoki 1,6 %ga ko'paydi.

TSAda eksport hajmi 9 277,9 mln. AQSh dollariga (20,1 %ga kamaydi) va import hajmi 15 685,8 mln. AQSh dollariga (20,9 %ga ko'paydi) yetdi. Hisobot davrida 6 407,9 mln. AQSh dollari qiymatida passiv tashqi savdo balansi qayd etildi [15].

Tashqi iqtisodiy faoliyat bo'yicha 20 ta yirik hamkor-davlatlar orasidan to'rtta davlatda faol tashqi savdo balansi kuzatilgan, xususan, Afg'oniston, Qirg'iziston Respublikasi, Tojikiston va Turkiya shular jumlasidandir. Qolgan 16 ta davlat bilan passiv tashqi savdo balansi saqlanib qolmoqda.

TSAning nisbatan salmoqli hissasi Xitoy Xalq Respublikasida (19,2 %), Rossiya Federatsiyasida (17,9 %), Qozog'istonda (9,9 %), Turkiyada (8,6 %), Koreya Respublikasida (4,8 %), Qirg'iziston Respublikasi (2,4 %) va Germaniyada (1,9%) qayd etilgan.

2021-yil yanvar-avgust oylarida O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasining uchdan bir qismi yoki 37,9 % MDH davlatlariga to'g'ri kelib, tashqi savdo aylanmasidagi 2020-yilning mos davriga nisbatan ulushi 7,8 %ga ko'paygan. Boshqa xorijiy davlatlarning TSAsi 2021-yilning yanvar-avgust oylarida 2020-yilning mos davriga nisbatan 4,7 %ga kamaydi va jami TSAdagi ulushi 62,1 %ni tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasining MDH mamlakatlari bilan tashqi savdo aylanmasi 2021-yil yanvar-iyul holatiga ko'ra 9 467,1 mln. AQSh dolla-

MENEJMENT VA MARKETING

rini tashkil etdi. Shundan eksport 3 280,4 mln. AQSh dollariga yetgan bo'lsa, import 6 186,7 mln. AQSh dollari qiymatida qayd etildi.

O'zbekiston Respublikasining MDH mamlakatlari bilan tashqi savdo aylanmasining eng yuqori hajmlari Rossiya Federatsiyasi (47,2 %), Qozog'iston (26,2 %) hamda Qirg'iziston Respublikasi (6,3

%) davlatlari bilan qayd etildi. O'zbekiston Respublikasining Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqiga a'zo davlatlar bilan tashqi savdo aylanmasi 7 812,7 million AQSh dollarini tashkil etdi. Shundan eksport hajmi 2 541,3 mln. AQSh dollari, import hajmi esa 5 271,4 mln. AQSh dollariga yetdi [5].

1-jadval

**O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi va balansi
(yanvar-avgust, mln. AQSh dollari)**

Ko'rsatkichlar	2020-yil	2021-yil	O'sish sur'ati, %da	Jamiga nisbatan, %da
Tashqi savdo aylanmasi	24 580,6	24 963,7	101,6	x
Eksport	11 607,9	9 277,9	79,9	100,0
Tovarlar	4 496,3	6281,2	139,7	67,7
Xizmatlar	1 307,2	1 610,2	123,2	17,4
Oltin	5 804,4	1 386,5	23,9	14,9
Import	12 972,7	15 685,8	120,9	100,0
Tovarlar	12 207,5	14 664,6	120,1	93,5
Xizmatlar	765,2	1 021,2	133,5	6,5
Saldo	-1 364,8	-6 407,9	x	x
Tovarlar	-1 906,8	-6 996,9	x	x
Oltinsiz	-7 711,2	-8 383,4	x	x
Xizmatlar	542,0	589,0	x	x
Eksport (oltinsiz hajm)	5 803,5	7 891,4	136,0	x

Joriy yil yanvar-avgust oylarida mamlakatning eksportyorlari soni 5 527 tani tashkil etib, ular tomonidan 7 891,4 mln. AQSh dollari (oltin eksportidan tashqari) qiymatidagi (2020-yilning mos davriga nisbatan 36,0 %ga ko'paydi) tovar va xizmatlar eksport qilinishi ta'minlandi.

Eksport tarkibida tovarlar ulushi 82,6 %ni tashkil etib, ular sanoat tovarlari (30,0 %), oziq-ovqat mahsulotlari va tirik hayvonlar (8,7 %) va

kimyoviy vositalar va boshqa toifalarga kiritilmagan shunga o'xshash mahsulotlar (7,2 %) hissasiga to'g'ri kelmoqda.

2021-yil yanvar-avgust oylari yakunida eksport bo'yicha asosiy hamkor davlatlar tarkibida XXR (eksport umumiy hajmining 17,0 %) va Rossiya Federatsiyasi (13,7 %) davlatlari yetakchilik qildi. Mazkur yetti yirik davlatlarning jami eksportdagi ulushi 64,0 %ni tashkil etdi.

2-jadval

**O'zbekiston Respublikasining asosiy hamkor davlatlarga amalga oshirgan eksporti
hajmi va o'sish sur'atlari (yanvar-avgust, yillar kesimida)**

Davlatlar	Mln. AQSh dollari		O'sish sur'ati, %da		O'rin	
	2020-y.	2021-y.	2020-y.	2021-y.	2020-y.	2021-y.
Xitoy Xalq Respublikasi	1 187,9	1 577,6	68,4	132,9	1	1
Rossiya Federatsiyasi	933,0	1 274,7	59,2	136,6	2	2
Turkiya	553,5	1 120,0	71,6	202,3	4	3
Qozog'iston	556,9	736,7	62,2	132,3	3	4
Qirg'iziston Respublikasi	478,6	490,2	99,4	102,4	5	5
Afg'oniston	464,3	441,9	128,3	95,2	6	6

2021-yil yanvar-avgust oylarida import hajmi 15 685,8 mln. AQSh dollarini va 2020-yilga nisbatan 120,9 %ni tashkil etdi. Import tarkibida eng katta ulush mashinalar va transport asbob-uskunalar (33,6 %), sanoat tovarlari (18,3 %) hamda kimyoviy vositalar va boshqa toifalarga kiritilmagan shunga o'xshash mahsulotlar (14,0 %) hisobiga to'g'ri keldi.

Tovarlar importi dinamikasi tahliliga ko'ra, 2021-yil yanvar-avgustida import qilingan tovarlar hajmi, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 2 457,1 mln. AQSh dollariga ko'paydi va 14 664,6 mln. AQSh dollarini tashkil etdi. Xizmatlar importi esa 1 021,2 mln. AQSh dollariga yetdi. 2021-yil yanvar-avgust oylari yakuni bo'yicha O'zbekiston Respublikasi tomonidan 153 ta davlatdan tovar va xizmatlar importi amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasining asosiy hamkor davlatlarga amalga oshirgan importi hajmi va o'sish sur'atlari (yanvar-avgust, yillar kesimida)

Davlatlar	Mln. AQSh dollari		O'sish sur'ati, %da		O'rin	
	2020-y.	2021-y.	2020-y.	2021-y.	2020-y.	2021-y.
Xitoy Xalq Respublikasi	2 833,9	3 213,9	87,7	113,4	1	1
Rossiya Federatsiyasi	2 652,9	3 197,9	104,8	120,5	2	2
Qozog'iston	1 212,9	1 746,0	90,3	144,0	4	3
Koreya Respublikasi	1 419,8	1 166,3	79,4	82,1	3	4
Turkiya	676,8	1 029,8	79,3	152,1	5	5
Germaniya	436,4	434,8	70,2	99,6	6	6

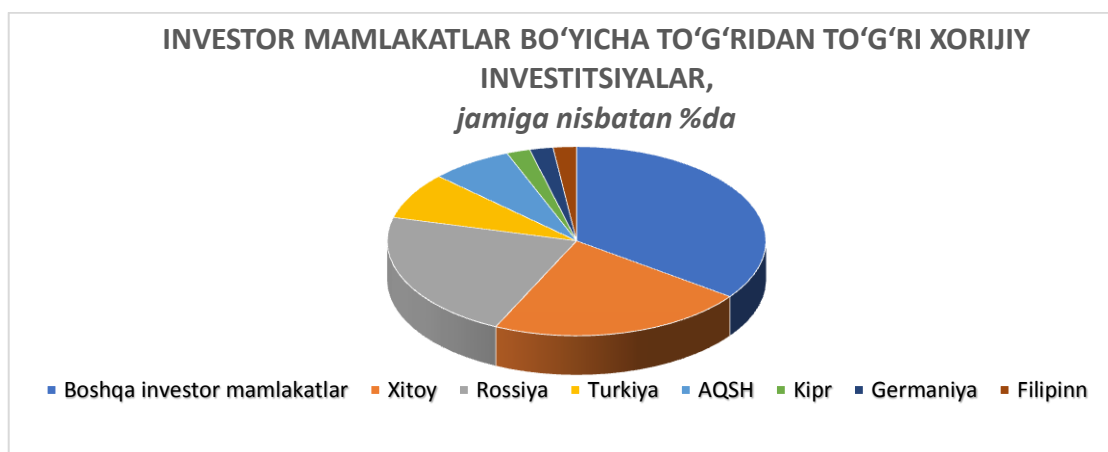
2021-yil yanvar-iyun oylarida O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy va ijtimoiy sohalarini rivojlantirish uchun jami moliyalashtirish manbalari hisobidan 103,1 trln. so'm o'zlashtirildi. Dollar ekvivalentida 9,8 mlrd. AQSh doll. o'zlashtirilgan bo'lib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 105,9 %ni tashkil etdi [6].

2021-yil yanvar-iyunda 43 685,5 mlrd. so'm (dollar ekvivalentida 4,2 mlrd. AQSh doll.) yoki 2020-yilning yanvar-iyuniga nisbatan 96,8 % asosiy kapitalga xorijiy investitsiya va kreditlar o'zlashtirildi. Xorijiy investitsiya va kreditlarning jami asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardagi ulushi 42,4 %ni tashkil etdi. Xorijiy investitsiya va kreditlar tarkibida xorijiy investitsiyalar 14756,4 mlrd. so'mni va mos ravishda xorijiy kreditlar 28 929,1 mlrd. so'mni tashkil qildi. O'zlashtirilgan jami xorijiy investitsiya va kreditlarning 11 338,6 mlrd. so'mini to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar tashkil etdi, O'zbekiston Respublikasi davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar 9 157,0 mlrd. so'mni, boshqa xorijiy

investitsiyalar va kafolatlanmagan kreditlar 23 189,9 mlrd. so'mni tashkil etdi. Xorijiy investitsiya va kreditlarning o'tgan yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 96,8 %ni tashkil etdi [17].

Qayta ishlash sanoatida xorijiy investitsiya va kreditlar salmoqli hajmda o'zlashtirilib, 17 835,6 mlrd. so'mni yoki jami investitsiyalarning 40,8 %ini tashkil etdi. Shuningdek, uning tarkibida to'qimachilik va kiyim-kechak mahsulotlarini ishlab chiqarish faoliyat turida 11,2 % yoki 4 853,7 mlrd. so'm, boshqa nometall mineral mahsulotlar ishlab chiqarishda 8,9 % yoki 3 878,3 mlrd. so'm, metallurgiya sanoatida 8,5 % yoki 3 700,6 mlrd. so'm investitsiyalar o'zlashtirildi.

Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan xorijiy investitsiyalarning asosiy qismi, ya'ni 58,6 %i to'rtta investor mamlakat hissasiga to'g'ri keladi: Xitoy – 22,3 %, Rossiya – 21,5 %, Turkiya – 7,5 % va Germaniya – 7,3 %. Quyidagi diagramma orqali investor mamlakatlar bo'yicha jalb qilingan investitsiyalarning salmog'ini ko'rish mumkin:

Diagramma

Xulosa va takliflar. O'zbekistonda tarixiy jihatdan qisqa bir davrda xalqaro munosabatlarni yo'lga qo'yish va rivojlantirish bobida asrlarga arziydigan ishlar amalga oshirildi. O'zbekiston o'zining tinchliksevar, yaxshi qo'shnihilik, o'zaro foydali hamkorlikka qaratilgan siyosati va faoliyati bilan butun dunyoga tanildi, jahon hamjamiyatida o'zining munosib o'rnini egalladi, uning mavqeyi yil-

dan yilga mustahkamlanib bormoqda. Tashqi iqtisodiy faoliyat respublikamiz iqtisodiy faoliyatining asosiy qismi sifatida xizmat qilmoqda. Ushbu sohada davom ettirilayotgan islohotlar mahalliy va xalqaro bozorlarni mahsulot va xizmatlar bilan ta'minlash imkonini bermoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston xalqaro hamjamiyatda o'z ovozigaga ega bo'lib, nufuzli xalqaro tashkilotlar a'zosi hisoblanadi.

Dunyoning yetakchi sanoati rivojlangan davlatlar bilan siyosiy-diplomatik, savdo-iqtisodiy va madaniy aloqalar o'rnatilmoqda. Boshqa davlatlar bilan erishilgan savdo munosabatlari respublikamizda ishlab chiqarilayotgan mahsulot eksportining oshishiga, o'z navbatida, uning dunyoning rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shilish imkoniyatini bermogda.

Yurtimizda tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar va dunyo mamlakatlari bilan olib borilayotgan mustahkam aloqalar natijasida mamlakatimizning eksport salohiyati oshib bormogda. Shuningdek, hukumatimiz tomonidan bir qator soliq, bojxona imtiyozlarining yaratilishi, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlarning ishlab chiqarilishi milliy mahsulotlarimizning tashqi bozorlarda mustahkam o'rin egallashi uchun zamin yaratmogda.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Foreign economic relations of Russia*. Edited N.N.Kotlyarov, A.B.Dmitrieva. Raleigh, North Carolina, USA: Open Science Publishing, 2018 195 p. (Внешнеэкономические связи России Под редакцией Н.Н. Котлярова, А.Б. Дмитриевой), 448c0d0e-82a7-11e8-b7fa-005056bf1e2a.pdf
2. Xamedov I.A., Alimov A.M. *O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyat asoslari*. – T., 2001-yil.
3. Прокушев Е.Ф. *Внешнеэкономическая деятельность. Учебно-практическое пособие*. / Е.Ф.Прокушев. – М.: ИВЦ «Маркетинг», 2015. С. 114.
4. Ростовский Ю.М. *Внешнеэкономическая деятельность. Учебник, 5-е издание, с изменениями*. / Ю.М.Ростовский, В.Ю.Гречков. – М.: Экономистъ, 2016. С. 146.
5. *O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi. 2021-yil yanvar-avgust oylari uchun dastlabki ma'lumot*.
6. *O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. 2021-yil yanvar-iyun oylari uchun dastlabki ma'lumot*.
7. Tursunova M.R., Abduqodirova N.A. "Indicators of foreign economic activity in Uzbekistan", "9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CULTURE AND CIVILIZATION" full texts book, march 15-16, 2021. p. 661-666, Tashkent Chemical-Technological Institute.
8. Xujamkulov D.Yu., Ismailov D.A. *Investitsiya loyihalarini boshqarish*. – T., 2019.
9. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-apreldagi PQ-4297-sonli "Tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishda ma'muriy tartib-taomillarni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori*.
10. Эскиндаров М.А., Шаркова А.В., Меркулина И.А. *Экономика и финансы ТЭК. Учебник*. – М.: КноРус. 2019.
11. *O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonuni, 2019-yil 9-dekabr*.
12. *Внешнеэкономическая деятельность как источник экономического роста*. / А.Ю.Кнобель, А.Н.Спартак, М.А.Баева, Ю.К.Зайцев, А.Д.Левашенко, А.Н.Лощенкова, О.В.Пономарева, К.А.Прока. – М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2019. – 60 с. (Научные доклады: экономика). ISBN-5-7749-1446-3.
13. Mirziyoyev Sh.M. *2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o'rganish bo'yicha ilmiy uslubiy-risola*. – T.: O'zbekiston, 2017-y.
14. Xodiyev B.Y., Shodmonov Sh.Sh. *Iqtisodiyot nazariyasi*. 2017.
15. Shavkat Mirziyoyev. *Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz*. – T.: O'zbekiston, 2016-yil.
16. *O'zbekiston Respublikasi "Tashqi iqtisodiy faoliyat" to'g'risidagi qonuni yangi tahriri*. – T., 2000-yil 26-may, 77-II-son.
17. www.mfer.uz – O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiya va savdo vazirligining rasmiy sayti.
18. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti.
19. Роман Валерьевич – специалист по ВЭД – "Я много лет работал специалистом по ВЭД" - 2021 journal@tinkoff.ru.
20. <https://ucsol.ru/ved-vneshneekonomicheskaya-devyatelnost>.

**ТОВАР-МОДДИЙ РЕСУРСЛАР ҲАРАКАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА
МАРКЕТИНГ ЛОГИСТИКАСИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ**

Пардаев Шерзод Холмуродович,
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис
институтини таянч докторанти

[doi https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a18](https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a18)

Аннотация. Ушбу мақолада товар-моддий ресурсларни истеъмолчиларига етказиб бериш жараёнида маркетинг ва логистиканинг ўрни ва аҳамияти, товар-моддий ресурслар ҳаракатини ташкил этиш ва бошқариш алгоритмини ишлаб чиқишнинг оддий ва анъанавий қўриниши, уни амалга оширишда улгуржи савдо объектларидаги тегишли бўлимлар ва уларнинг вазифалари ҳақида илмий хулосалар келтирилган.

Калит сўзлар: маркетинг логистикаси, "ишлаб чиқарувчи-воситачи-истеъмолчи" занжири, тарқатиш логистикаси, товар-моддий ресурслар, алгоритм, логистик тизим, улгуржи истеъмолчи.